

480
12

DISSERTATIO JURIDICA

DE

OPERIS VENATICIS

QUAM

PRAESENTAT

IO. AVGVSTO REICHHARDT

JUR. DOCTORE ET PROFESSORE PUBLICO CURIAE
PROVINCIALIS SAXONICAE ADVOCATO OR-
DINARIO, SYNDICO ACADEMIAE SENEN-
SIS

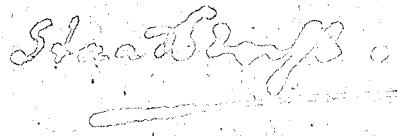
D. III NOV. ANN. CIOIOCLXX

PUBLICAE ERUDITIONIS DISPOSITIONI
SUBMISSA

GEORGIUS GUILIELMUS DE SPEERHARDT
EQUESTRIS FRANC. C. R. I. IMMEDIAT.

I E N A E

LITTEAE HELLENICAE.

Haec praeepti mei summa est, sic cum inferiore viuas,
quemadmodum tecum, superiorem velles viuere,

S E N E C A

Tritum est sermone quasi prouerbium:

*rustica gens, optima flens, pessima
ridens*

quod vtrum veri quid habeat, nec ne,
tu videris. Equidem quicquid huius est, yt male habiti
per iniustitiam lamententur nolim miselli homunculi,
glebas qui vertunt, rastra versant, homines cum sint ex
eodem luto facti, ex quo tu exstitisti primarius homo,
qui, dum venationi egregie praeter cetera studes, supra
vulgus illud eminere et sapere tibi videris, (supra lepo-
rum et vulpum vulgus sine controuersia, quippe quos
Iudibrio habeas inultus.) Male habiti per iniustitiam,
nolim, inquam, eiulent miselli homines, et iura in illorum

A

odium

odium torqueri, in perniciemque verti nolim, quotiescunque venandi libido aliquem incefferit. Nisi quid contra habes tu, qui, cum princeps aliquis in hanc partem siue inclinatus, siue peccat, ad exigenda quaevis ab agrestibus hominibus seruitia ius esse illi fortiter contendas, atque, ut id obtinere videaris, superioritate territoriali abutaris. Ac parum iam mihi abesse videtur, quin existat propediem Trebatius aliquis, qui hoc quoque e superioritate territoriali probet iuris esse, ut

quicquid delirent reges, plectantur Achiui.

A regibus ad regulos res redibit. Erunt, qui horum causam agentes, nobilium quippe nostrorum quorundam, more maiorum, *multum venatibus, plus per otium transigentium*, (*) demonstrant, ius fasque esse, ut in venaticis expeditionibus operam assiduam praestet rustica gens, optima flens. Itaque fiet, ut aliter illa ploret, scilicet propter iura imminuta, cum, uti nunc res est, venaticis litibus aeternis illacrimetur.

Sunto haec propositi scribendi et purgationes et praesidium. Iam, inuidiae incurius, libello conscribendo admoueo manum.

(*) TACITVS de moribus Germanorum C. 15. §. 2.

§. I.

§. I.

Etsi non credam, fore tam pinguem hominem, qui, quid sint venatoriae operae, nesciat, dissertatiunculam tamen meam, praetermissa definitione huius vocis ordiri non audeo. Sunt enim, qui, scriptionem dissertationis nomen non mereri, vix ac ne vix quidem sibi persuadent, nisi definitionem, caractere ab aliis distincto splendentem, commendationis loco in illa deprehendant. Hi sane ad primum ad aspectum offensi libellum abiicerent meum, nec lectu dignum illum iudicarent, siquidem hoc defectu laboraret. Velim autem ab omnibus legi, ergo definitio. OPERAE VENATICAE sunt *seruitia, quae rustici dominis in venando praestant.*

§. II.

In innumeras abeunt partes seruitia illa. Oportet enim miseros rusticos, quando venandi stimulum sentit dominus, (sentire autem saepius solet,) canes venaticos conducere, feras cogere, retia in silvas portare aut vehere, advecta vel adportata expandere, sicque ad captandas feras praeparare; easdem porro retibus capere, captas occidere, occisas in domini culinam deportare, saepire et ambire silvas plagis ligneis in capturam ferarum, viuaria

excitare, eaque saepibus et muris circumdare, lupos atque alias nociuas feras persequi, litteras, ad venationem spectantes, portare — — — Sed filum abrumpam, ne videar aut misellos homunculos seuera lege proficere velle et ad venaticam operam ipse instruere, aut, quod peius est, dominos docere, qua via et ratione miseros amplius vexent, dominos, inquam, qui melius, peius, profit, obsit, nil, nisi quod lubet, vident.

§. III.

Sunt autem haec, quae narraui, leuiora seruitia; supersunt multa longe duriora. Credesne dictis, si narrauero egenam rusticorum gentem, pane carentem vt plurimum, edacibus venatoribus hospitium et alimenta dare, canes molossos venaticos alere et educare, quid quod, vulneratos hos in acie cum apris suismetipsorum sumtibus curare, imo etiam in occisorum locum alios comparare oportere? Fabulam narrare, ad excitandam misericordiam erga agricolas, videbor forsân, onus, tradens, casses venaticos comparandi reficiendique cadere in rurícolas. Attamen haec omnia tam certa sunt, quam quae certissima, luculentisque innituntur documentis. Neque tamen tantae hae sunt molestiae, quantumuis durae, ac illae seruitutes, sub quarum iugo gemunt subditi,

quo-

quorum principes ferarum copiam immensum crescere permittunt. Sic enim ruris cultorem, segetes contra ferarum depastiones defendentem, dies noctesque excubias agere oportet, atque eius vita omnis perpetua seruitus est. GROTIUS quidem auctore raptores, ad conseruandas res nostras, possunt interfici, praesertim, si spes aliqua sit, sine caede rem abituram esse, nec in iudicio recuperari posse (*). Praxis vero hodierna hoc odiosum ad homines restringere nec extensiuam interpretationem ad rapaces frugum bestias admittere videtur. Quare meum facere eiusmodi consilium non audeo. Terrent me etiam eorum vestigia, qui, hostiles manus feris inferentes, oculos et testiculos perdiderunt; neque, si quis Grotianum illud sequi velit, vadem praedemque periculi me stiterim (**). Ve faciam verbera et vapulationes, grauissimarum operarum comites, quas venatores larga manu mercedis loco, inter seruientes distribuere solent. Pingat nobis coronidis loco miserrimum hunc statum poeta, cui, vt scite et eleganter conqueri possit, Apollo dedit lyram (***) .

— — — *Itan' homines*
Pecudum ritu tractare istis Satyris licet?

*Quasi vero miseri in hoc nati sunt rustici,
 Venaticos ut alant canes: quibus domi,
 Quod ipsi edant nihil est. Nam liberi fame
 Experiuntur non raro contabescere.
 Quae vero miseria est, tot flagris affici?
 Sic vapulare? Sic ad quemuis aulicum
 Nutum intremiscere, nec contra audere hiscere?*

FRISCHLINVS in Comoed. Rebecca.

(*) HUGO GROTIUS de I. B. et P. L, 2. C. I. §. II. et 12.
 n. 1. in fine.

(**) DV CANGE sub voce *Foresta*, Richardum, Angliae regem tradit, furtiuis venatoribus oculos effodi et testiculos abscindi iussisse. Richardos nobis non superesse, inquis; largior, sed tales certe superfunt, qui, occisores ferarum grauissime punituri essent.

(***) Notre style languit dans un remerciement;
 Mais, grand Roi, nous savons nous plaindre élégamment.

BOILEAU, *Épître 8.*

§. III.

Quaedam dictorum seruitiorum accuratius nosse nonnulli forte cupiunt; agam itaque de praecipuis illorum fusius. Ac incido, in perlegendis illis iterum, in hospitium et alimenta venatoribus eorumque fidelibus catulis in venando praestanda, cui barbarum *albergariae* venatoriae (*Jaeger Herberge, Atzung*) dare solent nomen. Iplis serenissimis Brandenburgicis marchionibus ius fuit olim semel in anno per quatuor et viginti horas in quibusdam pagis vel vicis hospitandi *mit Jaegern, Hunden, Federspiel, schönen Frauen und Spielleuten* (*). Neque in proprio tantum, sed etiam in alieno territorio ubi venandi ius est, eadem facultas nonnullis in locis exercetur. Si credere fas est testimonio auctoris cuiusdam, de partium studio quodammodo suspecti (**), comitibus Leosteniensibus non Verthemenses solum sed etiam proxime adiacentes Herbipolitani pagi, qui ad centenam Michelried pertinent, albergariam, quam vocant, praestare, aut aere ab hoc onere se liberare, ex peruetusto more, coguntur. Abundant eiusmodi exemplis res gestae antiquae Germaniae, memoriae proditae, neque tamen eadem causam et originem tam singularis consuetudinis loquuntur. Faciamus periculum, an coniectura

asse-

assequi vtrumque nobis liceat. Vitam omnem maiorum nostrorum in venationibus et studiis rei militaris confutuisse, prioresque posterioris praeparationem et quasi praeludium fuisse, opus vtile ad famam depellendam, vitam sustentandam et membra corporis firmanda, nemo facile ignorat rerum patriarum non ignarus (**). Ac facile sibi vnusquisque persuadere poterit in incultae ac horridae solitudini simili patria nostra antiqua neque tectum neque panem inuenisse venatores, saltibus et nemoribus inerrantes. Nostro enim demum aevo felicissime scilicet, rei cameralis studium ita effloruit, vt, splendoris causa, ex vnoquoque ar busto aedes praetoriae exurgerent; etiam si hoc eum nonnumquam euentum habeat, vt tota ditio, quam late pateat, sub hasta sit vendenda splendoris quippe causa. Non potuerunt itaque non nostri, venatum euntes olim, ad subditos diuerti hospitiumque sumere, nisi sub dio pernoctare et in Dianae honorem esurire vellent. Verum enim vero quemadmodum ex iusto et necessario bello saepenumero detestanda oriuntur latrocinia; ita etiam hospitandi institutum in excessum facile abiit, dum venatores, parco agricolae victu non contenti, lautas epulas et luxuriosas conuiuia extorquerent, magnam consortium et canum col-

colluuiem secum ferrent et multos dies, quin immo menses hospitando consumerent. Ac prouiderunt quidem boni principes, vt modus in re esset. Scriptum legi, legislatori seras gratias agens, in ALTENBURGICA ORDINATIONE PROVINCIALI: *Soll — — aber hingegen keine Viberlegung, noch auch von den Jägern Pancketzieren, Schwelgerey, trotzen und pochen beym Gebrauch gedachter Atzung fürgehen (**).* Pari modo SIGISMUNDVS imperator et, ne vagis praecipis illuderet venatorum libido, magis explicite: *Vnd wann, iussit, der Forstmeister bey der einen benacht, so soll er sein Pferden Heu und Haber geben und ihme zwey Maaß Weins, ob er es gelangen mag, und eine Hune, kehme aber sein geschworne Knechte, so sollen sie seinem Pferde Heu und Futter geben, und ihme als Guth, als er selber esse, und ein Forster, ob der benächte, dem sollen sie geben eine Hune und seinem Pferd Heu und Habern in der Amte sie hören (†) — —* In multis vero Germaniae regionibus obseruantiae tyrannidi et arbitrio venatorum siue relictis siue proclitatis sunt rustici homines, atque ibi immortales audiuntur querelae neque litium, quae inde oboriuntur, finis est, aut terminus. Ter quaterue beatiore sunt illi, qui, abrogato hospitio, censum (*Jäger-Geld*) soluere consueuerunt aut

facti sunt. Nolim tamen hanc felicitatem obrudi inuitis colonis iis in locis, vbi albergaria ipsa adhuc est in vsu. Aequi ac iusti leges, per quas id ipsum, quod debetur, exigi tantum licet, eiusmodi mutatione coacta pariter violarentur, ac si dominus, a quo, ex legitimo more vel pacto, albergariae onus pecuniae quantitate redimendum esset, hanc summam propria auctoritate vellet augere. Ita RECESSVS PROVINC. SALZDALENSIS de anno 1597 § 6. *Das Jaeger - Geld, so an statt der Jaeger Zehrung und Belohnung die Dorfschafften in erslichen Aemtern erleget haben, soll es dabey gelassen, aber nicht gesteigert noch auf andere Dorfschafften, als bey denen es bishero im Gebrauch gewesen, von neuen ge- leget werden.* (††)

(*) Refero ex PFEFFINGERO ad Vitriar. L. 3. T. 19. p. 76. hic ex LIMNAEO T. 4. Addit. ad Lib. 3. C. 7. §. 62. p. 818. seqq.

(**) *Wertheimischer Gegenbericht contra Würzburg* C. 13. p. 331. ap. RICCIVM von der Jagdgerechtigkeit C. 1. §. 39. p. 81.

(***) CAESAR de bello gallico L. 6. c. 21.

(***) P. 2. C. 2. Tit. 16.

(†) *Kayser SIGISMUND'S Besätigung des Förster - Buchs* Bü-
din-

Singer Waldes, vom Jahr 1425, in appendice ad STISSEKX Forst und Jagdhistorie sub Lit. C. p. 16.

(††) de GOEBEL de jure venandi P. 2. §. 11. not. a. p. 87.

§. VI.

Si quid solatii est, socios habuisse malorum, villici eo non carent in hoc seruitii genere. Quisquamne, inquires, reperiri poterit, cui tam duram fortem necessitas imposuerit praeter homunculos nostros? monachos certe non hariolaberis; attamen hi reuera pari conditio- ne cum illis sunt, etiamsi non bene conueniat inter san- ctam pontificulorum simplicitatem et venatorum fero- ciam. Non dubitarunt quippe proceres Germaniae olim venatum euntes in piis monachorum claustris eorum sumtu conuiuari omnesque religiosas aedes canibus, equis replere, maxime si monasteria fundauerant ipsi aut eo- rundem essent aduocati. Vtrum prandia lautiora quam in agricolarum tuguriis eos illuc inuitauerint, an nemi- nem magis quam clericum hospitalitatem decere, ra- ti sint, an vero monasteriorum opulentiam respexerint, de eo vttere tuo iudicio, lector, nihil enim impedio. Satis mihi est, rem sic se habere, vti tradidi. Ad hoc

autem probandum magna copia documentorum sese offert. Nam comites Hanoici, qui aduocati sunt monasterii, Numburgum cui nomen est, venantes semper ibi diuertunt (*). Idem ius exercent Nassouiae principes in monasteriis a se fundatis aliisque v. gr. Arnsteinensi prope Lanum et oppidum Nassouium sito (**). Tale ius quoque in coenobium Hilwardshufiense per transactionem Brunsvicensis et Hassiacam de anno 1575 Hassiae Landgravio confirmatum est (**). Reliqua vt taceam. Miror hic monachorum patientiam, miror, inquam, illos, cum imperatorum subesse imperio recusarint, venatorum paruisse libidini! In conquerendo substituerunt, ac nullibi locorum inuenio, eosdem, more alias consueto, terras caelumque mouentes, iugum detrectare conatos esse. Neque vero nimis tristes sunt quorundam illorum querelae. Nescio an risum teneris, si HERBOLDVM, Murharti abbatem, in stilo epistolari obscurorum virorum conquerentem induxerim. Digna res est, quae copiosius narretur. Cum Vdalrici, Wurtembergensium comitis, et coenobii, Murhartum dicti, aduocati venatores cum ingenti canum venaticorum caterua Murharti diuerterentur et impense commessarentur, paucis duntaxat comitibus stipatus abbas monasterii Herboldus clam Studgardiam profic-

ficiscitur, ad mensam comitis accedit, interrogatusque, num querelarum aliquid, aut negotii, haberet? *Botz Gut Gott*, respondet, *putabam ego Murharti esse monasterium, ab imperatore Ludouico, pro religiosis fratribus, fundatum, nunc video esse stabulum canum; nam domini mei clementis seruuli qui cum illis canes ductant, ipsi canes ibi stabulantur. Non opus est amplius cantu et diapysmate meorum monachorum, satis vero ibi baubantur canes, quamdiu hi in monasterio meo degent, ego hic in aula manebo, dominus meus potest me facilius pascere, quam ego canes eius (***)*.

(*) BERNHARD. in *antiqu. Weter.* P. 2. p. 45. seqq.

(**) REINHARD de *jure forestali Germanorum* S. 2. §. 12. p. 105.

(***) *Da auch unser des Landgraven Forstmeistere, Ober und andere Förstere vom Walde bisweilen, ins Kloster (Hilwardshausen) kämen und nicht ferner reyten möchten, und also um ein Mittags- oder NachtFutter und Mahl ansuchen würden, soll ihnen dasselbe nach Gelegenheit gurwillig mitgetheilet, sonst aber in dem von denen unsern kein Gefehrde gebraucht werden, und das Kloster zu einiger Vbermas und Vnziemlichkeit nicht verpflichtet seyn.* Relatum hoc legitur ex memorata transactione STISSERI in *der Forst und Jagd-historie der Teutschen* C. 6. §. 46. p. 213.

(***) PFEFFINGERVS *ad Vitriarium* T. 4. L. 3. T. 19.
p. m. 77.

S. VII.

Est, vbi iustum querelis etiam statuitur pretium, maxime si a sanctis hominibus querelae fundantur. Quod probant nostri monachi. Non enim solum Murharti noster abbas *Herboldus* ad sermonem suum limatulum, si Dñs placet, responsum solatii plenum ab Vdalrico comite tulit: *Vade chare praelate auferetur hoc cacoches*: sed etiam in Bauaria, vbi mirum in modum importuni erant et molesti venatores et falconarii in monasteriis pernoctantes, ad monachorum lamentationes a ducibus Bauariae Guiljelmo et Ludouico ao. 1516. obtentum est praeceptum effraenam Actaeonum libidinem variis modis restrigens (*). Quemadmodum vero nouae leges nouas parere solent vt plurimum fraudes, ita hoc quoque in Bauaria factum esse, adparet. In conuentibus enim prouinciae, annis 1577. 1579. 1612. monachi acerbissime conuesti sunt, quod panis filigineus cum lacte integro ad pascendos canes posceretur. Quo factum est, vt albergariae onus in annuam pecuniae summam, a coenobiis Bauaricis venatoribus soluendam, commutaretur eaque pecunia adhuc sub
titu-

titulo census (*Jäger-Zins*) exigitur (**). Melius etiam res successit monasteriis Neoburgensibus, pariter ac Bauarica venatorum insolentia vexatis, quippe quae prouinciali lege: *Es sollen nun, iubente, hinführen die Clöster durch die Forster und Vberreuter mit Nachtziel* (albergariae hoc nomen est) *und andern unbeschwert gelassen werden (**)* ab omni seruitute immunita euaserunt. Neque vero hic silentio praetereundum, immo etiam cum laude commemorandum est, dominorum quosdam sponte sua ab isto siue iure, siue iniquitate discessisse. Certe non deprehenduntur pontificulorum preces praeuia, quamquam immunitatem iis non obtrusam esse, facile largior. Tam elati animi fuit Goetzius, Tubingensis comes, vt, *auch uns aller der Rechten, die wir zu der vorgeannten Hundelegi* (albergaria) *hatten oder gehalten moechten, von Gewalt und Gewohnheit, oder von Recht begeben*, liberrime declararet (***)). Cui non secundus est lenitate Georgius Saxoniae dux monasterio Oldeslebeni immunitatem concedens ab hospitibus venatorum, canum, falconum et equorum ad certamina ludicra aptorum (†); Sub tormentis spiritualibus extorta videtur et poenitentiae similis est professio comitis Ebersteinensis in priuilegio monasterio Herrenalb dato: *nec*

prae-

praecipue grauabimus venatoribus, canibus aut vecturis, seu rebus etiam quibuscunque. Quod enim hactenus per nos eis fuerat illatum, per praesentes recognoscimus ex mala consuetudine processisse, non ex iure (††). Aurea verba! digna, quae super fores cuiuscunque monasterii, vbi venatores diuertendi caussa intrant, inscribantur. Alia vero monasteria oneroso titulo libertatem suam non potuerunt non redimere. Tale quid factum est a Godofredo comite de Tubingen, qui pro renunciatione iuris, quod habere sibi visus est in coenobium Bebenhusanum, ducentas et quinquaginta libras probae monetae a monasterio anno 1343. accipiebat (†††). Admodum singularis etiam est permutatio inter comites Hardeciae et coenobium Zuettlense contracta, vbi tres missas pro defunctis comitibus instituire, eorum memoriam quotannis colere, ipsosque in communionem bonorum recipere promiserunt coenobitae; comites vero immunitatem ab onere hospitii aliisque seruitutibus stipulati sunt (††††). Res sane difficilis fuisset, de laesione sententiam dicere, si propterea vna vel altera contrahentium pars ad rescindum negotium prouocasset. Ac tali pacto factum est, vt monasteriorum maxima pars nostro aeuo a venatoribus sit purgata, cum ex aduerso in rusticorum ha-

bita-

bitaculis diuertentes, hi haud raro adhuc deprehendantur.

(*) Es soll auch kein Jäger und Falkner füran auf ainich Closter daß Iars nit mehr dann einmahl ziehen, mit einer ziemlichen Anzahl die Lieferung auf die Personen, Roß und Hund ungevürlich drey oder vier tage zu suchen und zu nennen. Doch wo die Jäger oder Falkner auf eilich Closter in zehen Iarn nit gezogen weren, daselbs hin, sollen sie hinfüran auch nit ziehen, noch geschickt, auf daß die Gottes Häuser nit übermüßig beschweret werden. Desgleichen sollen nun hinfüran die Clöster durch die Förster und Vberreuter, mit Nachtziel und andern unbeschwert gelassen werden; Haec sunt ipsa praecepti verba, quae occurrunt in der Erklärung der Landes - Freyheit der Fürstenthümer Ober und Nieder Bayern P 3. art. 6. Conf. IVS PROVINCIALE BAVARICVM Monachii editum anno. 1616. p. 429.

(**) CHRIST. GOTTLIEB RICCIUS von der in Teutschland üblichen Jagt - Gerechtigkeit C. I. §. 39. p. 81.

(***) Landes Freyheit des Fürstenthums Neuburg P. 3. art. 6. LVNIG Tom. I. von Landf. Ritterfch. p. 1145.

(****) DOCUMENTA REDIVIVA WVRTEMBERGENSIA P. 409.

C

(†)

(†) Vid. diploma apud MENCKENIUM in *Scriptoribus rerum Germanicarum* T. I. p. 668. ibi. *Dass gemeldter Apt und sein Closter nun und hinforter allezeit der Vberlegung von Hunden, Iegern, Falknern, Stechpferden und dergleichen gantz sollen entlediget und benommen sein.*

(††) DOC. RED. WVRT. p. 441.

(†††) MENCKENIUS *script. rer. German.* T. 3. p. 2054.

(††††) Documenta habet LYDEWIG in *reliquis MSCptorum* T. 4. p. 90.

§. VIII.

Praedia nobilium Megapolitanorum, ad canes venaticos pascendos, olim praestitisse frumenta, idque non minus albergariae loco factum esse, traditur (*). Qua ex re colligo etiam feudis aliquibus fuisse impositum tectis recipiendi alendique seruitium: habent enim nobiles Megapolitani, ut inter omnes constat, sua praedia beneficii iure. Singularis nobis ea res videtur, inconfecta et irregularis. Sunt enim solita, quae vasalli praestant, seruitia, aulica atque militaria; venatica minime. Ac etiamsi tu, quod nonnullis placet, statuere velis, vasallum ad alendum suum dominum teneri, de inope tamen

ac

ac egeno patrono hoc dixeris, spero (**). Adhuc enim iurisconsultorum nemo id sibi sumsit, ut, dominos ad clientes pro arbitrio in hospitium diuertere posse, demonstraret ex beneficiorum natura. Quae cum ita sint, putem equidem albergariam, quae egestatis causa, quatenus ius est, exerceri non solet, feudi domino ordinarie non deberi (**). Attamen per pacta et longum usum naturae rerum immutantur haud raro et ex indebitis fiunt debita. Hoc probat non solum exemplum vulgatum iam prolatum, sed simile eius etiam, praediorum scilicet ordinis Ioannitici in Frisia orientali sitorum. Nam post varias inter Edzardum II, Frisiae comitem, et Ordinem ea de re altercationes, factum est tandem in transactione de anno 1574. ut ex parte quidem comes albergariae iuri renunciaret, certo modo autem Ordo sua praedia eidem submitteret (***) .

(*) IARGOW von den *Regallen*. L. 2. C. 5. §. II. not. 2.

(**) ILL, HELLFELD *elementa iuris feudalis*. C. 10. §. 300. p. 314.

(***) Consentit nobiscum PFEFFINGERS ad *Vitriarium* L. 3. T. 19. p. 75.

(***) Ita autem conuentum est inter transigentes, *So wollen auch wolernant Grafen und deren Erben, vorgedachte Ordens Häuser und*

Vorwercke mit Vaterhaltung der Jagd und dessen Jagter und Hunden nicht belegen noch beschweren; Es wäre denn daß Ihro Gnad. selbst in der Person oder durch einen von Adel neben dem Jäger wollen daselbst jagen lassen; Alsdenn und nicht anders soll der Commen- thur schuldig seyn die Nothdurfft, nach des Hauses Vermögen, unwe- gerlich mitzutheilen; Wie denn auch der Grafen Wildschützen wann sie bey Zeiten daselbst anlangen möchten, die Nothdurfft ge- nießen mögen. Legi hunc locum transactionis relatum in BRE- N- EISENII historia Frisiae orientalis T. 1. L. 1. C. 9. P. 9. §. 10. et 21.

§. IX.

Itane? rusticos etiam venatica instrumenta v. gr. fu- nes, retia, comparare et reficere oportere, dixi? Certe id habent mei auctores, quos tamen sine discrimine non sequor. Multum a regia aberrare mihi videntur, qui ex Romani iuris analogia hanc rusticorum hominum ferui- tutem colligere volunt. Claudicat simile fabri, qui in ope- rarum suarum praestatione, iubente lege Rhodia de ia- ctu, (*) incudem et malleum sibi comparare debet fra- ctorumque instrumentorum iacturam aliis imputare non potest. Darem argumento aliquid, si ad venationem ipsam adstricti essent agrestes homunculi. Verum enim vero cum ad operas, venantibus praestandas vocentur tan- tum

tum nostrates, argumentatio ad illas videtur pertinere, quae a baculo ad angulum fiunt (**). Contra ea facile assentior illis fide dignis scriptoribus, qui morem ac con- suetudinem eiusmodi operarum in quibusdam Germaniae regnis obseruarunt. Quid enim est, quod dubitem tale quid contingere, cum alicubi in principatu Blankenburgensi, factores rustici, ad centones, qui venationi inseruiunt, gratis refarciendos, obstricti dicantur (*). Scepticus esset, qui in legibus venaticis, vt subditi densa et ad ca- ptandos lupos apta exhibeant retia, curae praefectorum rei venaticae demandatum legeret, et tamen an ad calles comparandos subditi tenerentur, anceps ac dubius haere- re vellet (**). Nisi forte te non conuincunt, homi- nem antiquitatis studiosum, nisi eiusmodi instrumenta, quae vetustas sacrauit. Et huius generis saltim nobis in promptu est vnum, cui fidem denegare non poteris. Sanciuit enim LVDOVICVS imperator: *Vnd der vor- genanten Huben der geben zwölff Schyben zu leyde Sey- len einen Fauth von Münzenberg, und zwölff Huben geben Wolfs Engel und zwölff Opfergeld (†).* In eo autem si haeres dubius, quod insolita et peculia- ris atque adeo ad prouincias, vbi mos eius exactio-

nem non tuetur, non proferenda sit eadem seruitus; nos non repugnamus.

(*) L. 2. §. 1. n. de lege Rhodia de iactu

(**) Ita ratiocinando sibi placent BEVST. de iure venandi S. 15. §. 2. IO. IODOEVUS BECK Tr. de iurisdictione forestali C. 17. §. 1. p. 307. horumque auctor BERLICH P. 2. C. 65. n. 16.

(***) GOEBEL de iure venandi P. I. §. 11. not. a. p. 87. Generatim quoque rem testatur STISSER in der Forst und Jagd Historie C. 6. §. 40. p. m. 204.

(****) Die Churbrandenburg - Hinter - Pommerische Jagt und Holzordnung de Ao. 1681. Tit. 23, vom Jagtzeug disponit: Es soll auch der OberForster und Hoff-Jäger dahin sehen, daß diejenigen Unterhänen, so Netze zu halten schuldig seyn, gute tüchtige und zum Wolfsjagen dienliche Netze halten und verfertigen lassen. Siffit hanc legem AHASVERVS FRITSCH in C. I. V. F. P. 3. p. 521.

(†) Kayser Ludovici Weisthum über den Drey-Eicher-Wild-Bahn de an. 1338. in addit. ad STISSERI historiam venaticam lit. B.

S. X.

Sane ab illis temporibus, vbi creator in omnes quae in terris mouentur bestias, imperium habeto, ad primum mortalium dixit, aliqua mutatio rerum non exigua, prae-

praeter illam communem labem, videtur contigisse. Nam canibus etiam, vt nunc est, rustici homines seruiunt. Ac varia sunt, (Iacrimas tenete amici) varia sunt iura canum, variae sunt illorum intuitu hominibus rusticis incumbentes et seruitutes et obligationes, vt mirer, cur nemini ex Vlpianis nostris adhuc venerit in mentem corpus iuris aliquod canino forestale conscribere, immortale opus; cum tantus sit scribendi pruritus. Oportet igitur villicos catulos istos educare, sustentare et alere, seruitutis genus, quod in plerisque Germaniae locis obtinet. Itaque oleum et operam perderet, si quis documenta ad eam rem probandam proferre vellet. Equidem GROLLMANO, quamuis alias venatorias operas debeant rustici, iidem ad eas praestandas nullo modo teneri videntur (*). Sed vereor, ne bono viro duxerit calamum misericordia, quam non agnoscunt leges, mores reprobant et domini abhorrent; nisi hoc pietati cuidam tribuere velis, quod non vbique locorum gratis exigantur durae hae seruiles praestationes, sed detur aut auenae quantitas aliqua, aut in compensationem earundem aliae remittantur siue operae siue praestationes alias debitae (**).

Hinc sine dubio factum est, vt rusticos mercedem laborum

sibi

fibi ipsos fumere quondam in Bauaria fas visum fit, nimirum in eo, vt, post venationem aprorum peractam, canes principis, fibi commissos, nobilibus locarent ad venationem. Male tamen placuit ea compensatio, proprio ausu arrogata, Bauariae principi, qua canum iacturam fieri erat expertus. Lege igitur sancitum est, ne fieret, graui poena constituta, cum ab nobilibus, tum ab rusticis soluenda (*.*). Si autem rustici in eo peccarunt, domini ac eorum venatores non minus, et magis adeo, vt opinor, culpandi sunt, qui ea seruitute plus iusto sunt onerosi. Nec miror Poloniae nobiles de Boleslao Pudico, Poloniae Principe, regno priuando, nulla alia de causa cogitasse, quam quod per crebras venationes, et quod canes eius alere cogerentur, ipsos nimium vexaret (*.*.*). Inter eiusmodi excessus merito referendum est, si in locis, vbi subditi ad alimenta, canibus praestanda, eosdemque ad educandos tenentur, distributio et repartitio eorundem non fit aequa, sed, seposita omni praediorum et facultatum rusticorum hominum ratione, ex mero fauore dominorum, aliqui omni molossorum caterua obruuntur, quidam ex aduerso hac seruitute minus vel plane non onerantur.

Prouidit, ne hoc fieret, legislator Wurtembergicus *die* (*Waldvögte und Forstmeister*,) iubens, *Sollen dann dieselben Hund im Flecken zu erziehen den vermöglichsten, wie es sie für gut ansehen wird, untheilen, damit eine Gleichheit gehalten, und Niemand wider die Gebühr beschweret werde* (†). Ac eadem iniquitas sine dubio ansam dedit mutationi huius seruitutis in pecuniae quantitatem; quam absque contradictione soluunt rusticorum quidam, etiamsi pecunia nil carius habeant, aliisque eiusmodi commutationibus pro viribus resistere soleant. Memini me legere factum hoc esse olim a vicis Grabstütz et Zwochau, qui praefecturae Saxonicae electoralis Delitzsch subfunt, nimirum vt prior vicus quotannis vndecim misnicos, posterior vero nouemdecim ioachimicos pro *Hunde-Kostgeld* in praefectura exsolueret, quod, nescio, an adhuc fiat.

(*) *Diff. de operarum debitarum mutatione* C. 2. §. 16.

(**) *HEESER theatrum seruitutum* Tit. 12. §. 9.

(***) *Neben diesen, kommt uns auch für, demnach wir bey unsern Gerichts-Unterthanen die eingeschlagenten Riden, (canes subditis commissi) nach verrichteter Schweinhatz, wiederum ausgeben, daß alsdenn die vom Adel, so nach schwarzen Wildprät zu hützen*

haben, bey denselben Vnterthanen werben, und ihnen die Hund zu
 Leihen begeren sollen, dadurch dann die Hund verlohren oder gar er-
 schlagen werden, welches wir aber nicht allein gänzlich abgeschafft,
 sondern auch bey hoher Straf hiermit verboten haben wollen. Fürst-
 lich Bayerische Jagd und Forst-Ordnung Cap. 19. in AHASV.
 FRITSCHE C. I. V. F. P. 3. p. 78. KHRAISSERI tr. de
 venatione et aucupio C. 19.

(**) CROMERVS de origine et rebus gestis Polonorum Lib. 9.
 p. m. 247.

(†) Des Herzogthums Württemberg erneuerte Forst-Ordnung de anno
 1614. Tit. von Aufflockung der Hunde ap. FRITSCHE P. 3.
 p. 163.

§. XI.

Etsi ruricolae canes venaticos sustentare oportet ple-
 rumque, non raro tamen canes educandi et alendi aliis
 etiam subditis traduntur. Habent enim dominorum qui-
 dam plures canes, quam lepores atque apri in omni eo-
 rum ditone venatica sunt. Atque hoc edax animalium
 genus pauperem agricolam cum omni suo victu et ap-
 paratu deuoraret, si tantus bestiarum latrantium nume-
 rus illi imponeretur. Neque id fieri permittit rusticus
 homo

homo, pertinax et extrema audens pro defensione sua,
 quando contra vetustum morem aut praeter necessitatem
 onera augeri sua animaduertit. Tandem inuidiae merito
 arguendi essemus, nisi aequos superesse generososque prin-
 cipes profiteremur, qui rusticos homines cum sudore et la-
 bore glebas vertere et fructus miserrime cultos canibus
 dare debere, duram rem esse et iniquissimam perspiciunt.
 Quare aliquibus in locis molitoribus, qui furfure, ad panem
 canibus coquendum apto, abundare solent, venatici canes
 principis causa sunt alendi, vel onus illud quadam frumen-
 ti vel pecuniae quantitate redimendum. Alibi in ouiaris
 tradere solent alendos canes (*). Est etiam vbi excoria-
 tores deglubendorum cadauerum ius canum sustentatione
 compensant (**). Atque etiam hic in societatem prohi do-
 lor! veniunt homines cucillum gestantes. Mos est enim
 antiquissimus, vt monasteria canes ad venandum, equos
 ad certamina ludicra, falcones etc. principibus territorii
 alere atque educare cogantur. Equidem in chronico
 Salisburgenfi duces Bauariae leguntur, imposuisse exactio-
 nem infuetam claustris coenobiisque pro expensis ca-
 num, quae vulgo nominabatur *Huntstarar*. Verum enim

vero non infuetum erat onus, sed insolita pecuniaria pro onere exactio (*.*).

(*) GOEBEL de iure venandi P. I. §. II. not. a p. 86. STISSER. Forst- und Jagd-Historie C. 6. §. 48. not. Vid. etiam exemplum praediorum ordinis Ioannitici in §. VIII.

(***) DOPLERVS in theatro poenarum, suppliciorum et executionum criminalium C. 6. §. 33. p. m. 545. instrumentum inseruit, quod eam vim habet, vt carnifici cuidam eiusque heredibus deglubendorum cadauerum ius sub hoc onere, a comite, nescio quò, vendatur. Sed mysteriose fati et diem et consulem documenti omisit ac nequidem regionem, vbi res facta sit, prodere voluit. Nos liberioris animi et in Vinariensibus his terris et in Saxonis id fieri in vulgus scribere non dubitamus.

(***) MENCENII Scriptores rerum Germanicarum T. 3. p. 2054. lit. B.

§. XII.

Sit felix, qui potuit rerum cognoscere causas! Nobis originis ac seruitiorum venaticorum, quae a coenobiis praestantur, causae cognoscendae studiosis, hanc felicitatem attingere parum licuit. Procul absumus ab illo aeuo, vbi coenobia canibus et venatoribus seruire coeperunt, silent chartae antiquae, atque scriptores rerum antiquarum

rum

rum Germaniae, qui ad regnorum vicissitudines ne quidem satis attenti, minima haec, qualia illis videbantur, neglexisse videntur. Attamen tantum abest, vt ex aduocati monastici officio colligatur canum venatorumque monasteriis immittendorum facultas, vt non possit non aliud fuisse huius rei fundamentum. Neque ordinarie inter ea, quibus aduocatorum operae compensabantur, hoc erat (*) Itaque certitudinis fundamentum nullum, et coniecturae liberrima facultas, qua abutentes, sunt, qui nihil non audent. Placet nonnullis, aduocatos propria oeconomia carentes, aut angustiore vtentes, aut saltim in aliquod eius leuamentum a monasteriis siue precibus siue pacto id obtinuisse. Alii volunt, fuisse hanc olim, aut quasi recognitionem domini supremi ac tutelae aut compensationem seruitiorum equestrium, a quibus, ratione plerumque bonorum, coenobia erant immunia (**). Maneat suum cuiusque opinantis laus! modo nobis nostra liceat, qualiacunque sint, addere. Nihil nos coniecturae damus, si consuetudini ac tacito vsui haec seruilia debita saepius inniti contendimus, siquidem id fundamentum loquantur plura iam prolata documenta (*.*). Huius

autem consuetudinis originem, cum verisimilitudine, in antiquissimo more monasteria in syluis et solitudine exstruendi inuenisse putamus (**). Quaesiverunt quippe religiosi homines solitudinem, ne in piis meditationibus ac horis cultui diuino consecratis turbarentur, ne somniantes quidem aliquid inde sibi euenturum. Ast nostris diis satyris, qui aedes venatorias non habebant, admodum apta ad pernoctandum visa sunt pia claustra, nec vllum stabulum pro canibus illis commodius. Statim enim, quando venatum ibant, in promptu erant canes molossi. Ac forte principiis obstare non ausa sunt monasteria, cum regum et imperatorum auctoritate id fieret, qui ipsi in maioribus Germaniae syluis venari solebant (†) ac maiorem potestatem in coenobia, quam sequiori aevo, habebant. Nonne consuetudinem oriri posse, res est omnino possibilis? qua stabilita, quid obstitit, quo minus eadem ad exemplum in reliquis monasteriis quoque introduce retur. Meminimus autem rei vnius plures dari causas. Quare aliorum opinionibus non repugnamus.

(*) PAVLINI de *advocacia armata Scriptor. rer. Germ.* p. 541.

(**) MENCKENIUS c. l. p. 2054. lit. B. GOEBEL de *iure venandi*. P. I. §. IX. not. a.

(*) Vid.

(**) Vid. renunciaciones albergariae comitum Tubingensis et Ebersteiniensis in §. VII.

(***) Exemplo sint Noua Corbeia, in media sylua extracta, nec non Calense monasterium in sylua Lauconia, ob internecionem Childerici II., Francorum regis, eiusque vxoris praegnantis, ibi venationem agentium, satis celebre. Conf. ECKHART *Commentar. de rebus Franciae*. T. I. L. 14. p. 252.

†) Non possumus igitur, quin assentiamur immortalis I. O. P E T R O DE LVDEWIG *diff. de differentiis juris Romani et Germanici in venatu eiusque regali diff.* 5. not. 8. p. 37. seqq. cum tot exemplis luculentis tam Francorum, quam Germanorum regum, tantaque legum auctoritate, reges nostros in immensis syluis cum exclusione aliorum sibi venationes numquam non vindicasse in iisque tantum iuris venandi regale acquisitum esse, comprobet.

§. XIII.

Videre autem hic licet clericos nostros, parere nescios et omnibus, qui imperium affectant, interitum minantes. Banni enim fulmine terret episcopus Hildeshemiensis advocatos, qui canes alendos Amelunxbornensi monasterio tradere audeant atque, ex potestate sua ecclesiastica, hoc monasterium ab onere indigno eximit (*). Legem

dixe-

dixerunt Osnabrugenses episcopo suo, vt, ad liberanda coenobia ab educatione canum et equorum, operam collocaret omnem (**). Ac effectum est, nescio quo modo, vt, Guilielmus Saxoniae dux in sua reformatione monasteriorum anno 1446. *auch wullin wir*, promitteret, *mit keinerley Ihegerhunden, Stecheross oder Felken die Closter beladen noch beschedigen* (*.*). Recens exemplum nuntiarunt litterae publicae superioris anni. Coenobium Neoburgum, prope a Vindobona situm, a Diuo Leopoldo excitatum, canes venaticos huius sancti, ex illorumque progenie certum numerum alere tenebatur ad superiorem vsque annum; Et, quamquam nostra memoria numquam acceperimus duces Austriae his canibus ad venandum vsos esse, (forte quia minus apti inuenti sunt) nihilo tamen magis coenobium isto onere caruit. Quod vbi nuntiatum fuerit Iosepho II. imperatori, factis dictisque regalibus iam dudum immortalis, canum alendorum sumptibus ita exsoluit coenobium, vt illos ad certum puerorum pauperum numerum alendum conferre iuberet. Exierunt itaque ex venatico seruili sodalitis monachi, aut saltim, vbi plena exemptio non existit, restrictae ac limitatae sunt illorum seruitutes. (*.*)

(*) Char.

(*) Charta afferuatur in bibliotheca Augusta, quae est Guelferbyti, teste GOEBEL de iure venandi P. I. §. II. not. a.

(**) CAPITVLATIO PERPETVA OSNABRVGENSIS art. 54. *Der Bischof soll auch daran seyn daß die Abtey zu Iburg und andere Closter dieses Stifts von ungepürlicher Auflagen; Pferde, Hunde und Winde zu erziehen, befreyet und geübriget seyn.*

(*.**) MENCENII *Scriptores rerum Germanicarum* T. 3. p. 2054. lit. B. In charta Henrici IV. de anno 1574 etiam concessum est, vt in bonis monasterii neque canes pascantur neque stipendia venatoribus dentur. ap. PFEFFINGERVM ad Vitriar. L. 3. T. 18. p. 1384.

(*.*.) STISSER *Forst und Jagd-Historie*. C. 6. §. 46. not. p. 214.

§. XIII.

Sunt denique canes, quando venatio illorum operagenda est, in siluam conducendi, ibique, ne nimio ardore feras persequantur, ac, venatione nondum satis instructa, illas in fugam dent, copula retinendi, nec non, peracto venatu, pristinae custodiae tradendi. Hinc villici constituuntur catenatorum molosorum et conductores et gubernatores, qui tumulos camposque per omnes eos concomitentur (trahuntur (*) autem magis a belluis istis) illaefosque restituant. Ac, nisi omnia nos fallunt, et coe-

nobis hoc officium olim incubuit, certe intelligi alioquin non posset, cur comites Hardecciae Zuetleni coenobio *das sem*, remisisset, *weder da* (in coenobio) *noch auf andern ihren Guetern, weder Jaeger noch Hund fueren ziechen, noch speissen.* (**) Ipsos quidem sanctos homines canes duxisse credendum non est. Quid enim dixisset Arnulphus episcopus, qui grauiter increpabat clericum accipitrem manu sustinentem, (***) si fratrem quendam religiosum catulorum cateruam ducentem vidisset? At tamen, quod ipsi non poterant, per alios facere debuissent videntur.

(*) — — *Canem pauidae nactum vestigia ceruae
Luctantem frustra copula dura tenet.*

OVIDIUS.

(**) Mentionem huius chartae fecimus in §. VII. not. †††

(***) ap. DITMARVM MERSEB. in LEIBNITII *Script. rer. Brunsv.* T. I. p. 328. Prohibita quippe est venatio clericis in iure canonico, vt inter omnes constat.

§. XV.

Tradunt tandem rusticorum fuisse suis impensis canibus, venando vulneratis, medicinam parare, ac, in conflictu occisorum loco, alios comparare (*). Quod si vnquam, praeter iustissimum fundamentum, principum exegerit aliquis, certe is fuit ex Neronis progenie

genie. Laetor autem a nullo rerum venaticarum scriptore eius rei exemplum proferri. Itaque in honorem laudemque humanitatis mihi firmiter persuadebo, tantam iniquitatem legitimam consuetudinem nunquam creasse, quamquam fieri potuit aliquando, vt vnus vel alter dominorum in eo excefferit. Qua in opinione confirmor, cum in ordinatione forestali Wurtembergensi contrarium eius iustissime prouisum lego (**). Hoc loco autem illum casum eximo, si rusticus aliquis dolo aut culpa effecerit, vt canis illi commissus aut laederetur aut periret. Tantum enim si quis committat facinus, neque, quin condemnaretur ad reparationem, repugnamus neque, etiam si Burgundionum more (***) puniatur, illum dolebimus.

(*) BECK *Tr. de iurisdictione forestali* C. VI. §. 2. p. 311. HERR, *theatrum seruitutum* Tit. 20. §. 3.

(**) *Vnd ob einer einen Hund der ihme obgemeldter maßen zugestellet würde, ohngefährlicher Weise verlieren, ihme der entwehrt todgeschlagen oder gelaehmt würde, oder sonst ohngefährlich ohne seine Schuld darum káme, der soll nicht gestraft werden,* ap. FRITSCHE in *C. I. V. F. P.* 3. p. 163. Tit. *von Aufstockung der Hunde.*

(***) *Si quis canem Veltraum aut Segutium praesumerit inuolare, iubemus, vt conuictus coram omni populo, posteriora ipsius osculetur* LL. BURGUNDIONVM *Addit. I.* Tit. 10. in GEORGISCH *corp. iur. Germ. ant.* p. 400.

§. XVI.

Male mihi in venaticarum seruitutum cumulum operae cingendarum atque tuendarum sylvarum ferarumque referuntur. Sepiunt quippe, quibus ius est venandi, sua nemora lignis succis, aut muris eadem concludunt, ut manus furtivae ab usu sylvae et ferarum captura arceantur, ipsaeque bestiae custodiantur. Faciant. Quinimmo, si fieri possit, cuilibet ferae custodem apponant, modo de subditorum corio ne ludant simul. At, quod ruricularum opem sub praetextu venaticarum operarum exigunt, itidem excessus est. Neque enim ideo venatio exerceri non potest, quod sylvae non cingantur, siquidem multi per canes et retia venantur, quibus sylvas circumdare non licet. Ac iniquissimum est durissimas servitutes ultra suum genus et necessitatem extendere. Certe, ubi iure debentur, deberi autem posse non inficiabor, aliud servitutis genus cingendi operae constituunt, quod ab operis venaticis longe dissidet. Agnovit hoc discrimen Eitel Fridericus, Hohenzolleranus comes. Viuarium nosster habebat novem horarum circuitu, in cuius conservationem immensos sumtus sibi faciundos praeuidebat. Hinc, colonis suis Hechingensibus immunitatem operarum vendens, illimitatas servitutes cingendarum et capiun-

piundarum ferarum sibi reservatas in instrumento exprimi curabat (*). Quam reservationem postea in controversia cum Hechingensibus subditis, satis nota, anno 1728 princeps Hohenzolleranus illis, de servitute viuarum excitandi conquerentibus, opponere, atque, eandem inter venaticas non esse, libentissime concedere. Habes in eo etiam nostrum iudicium de operis exstruendarum aedium venatoriarum. Quas quidem, quoniam ad ipsum venationis exercitium nihil faciunt, ad aedilitias operas potius quam ad venaticas referendas esse arbitramur. Ut vero nemo sibi persuadeat, nos titulum indicare voluisse dominis, quo, subditorum impensis, aedificandi pruritu possint indulgere, addamus quae huc pertinent, ex concluso senatus imperii aulici anno 1730 facto in causa comitis ab Isenburg et Budingem contra pagum Gründau (**).

(*) Occurrunt enim in instrumento verba: *Mit Hagen und Jagern aber sollen sie nicht gefreyet seyn, sondern die Wehrer darzu schicken* cet. Omnem controversiam uberius exponit MÖBERG in der *Reichs-Fama* P. 5. p. 5. seqq.

(**) *Mithin dieselben (Untertanen) — — Zu denen in dem Budingger-Wald neutrlich aufgeführten oder in das künfftige annoch zu erbauen stehenden Gebäuden (icne allein) so zu des Impetrati ordent-*

licher und gewöhnlicher Residenz abgefordert werden; oder welche speciali pacto aut consuetudine legitima hergebracht seynd, ausgenommen) einigerley Frohnen in das künfftige zu leisten keinesweges verbunden, MOSER P. 7, in der Reichs Fama C. 20. p. 469.

§. XVII.

Iam pertaesi laboris, per singula eundi, quaedam, quae ad nostra seruitia generatim spectant, differamus. Quid vero magis Iurisconsultum exercet, quam immortales illae lites, quod nimium postulet venator in omni seruitutis genere, nec in vilo pareat satis seruus. Qua ratione ducti, modum praescribere mens est ab vtraque parte seruandum, quamquam praeuideamus, fore, ut scandalum loquamur rusticis et venatoribus stultitiam. A dominis merito incipit dissertatio. Tam male audiunt hi vbique locorum, ut vel exinde non omni veri specie carere videantur rusticorum querelae. Iuuat interdum veteranos meos auctores euoluere, qui indignatiunculam, quam contra venatorum insolentiam cepere, in scriptis suis effundunt. Nec mihi temperare possum, quin quosdam lusum horum antiquorum ingeniorum commemorem. Scripsit AHASVERVS FRITSCHE de venatorum peccatis integrum libellum, quo nouemdecim eorum peccatis, inter

inter quae nostra quoque sunt, detectis exultat (*). Quibus forsitan ducem atque principem praefecturus CYRIACVS SPANGENBERGIUS venatorem diabolum (den Jagdteufel) scripsit (**). CHRISTOPHORO FESCHIO Syluani nostrates morbo *Σηγομανίας* laborare videntur, inde orto, quod praeter feras nil meditantur aut somniant (*.*). E contrario ANDREAS ANGE- LV S Marchicus in libello, cui *das IAGDHOERNLEIN* (*.*.) dedit nomen, commendat venatoribus precum formulas, probatas, (ut ipse laudat) ad mansuetudinem et pietatem restaurandam. In belluas conuerti eosdem, qui in consortio perpetuo cum bestiis sunt, sermone tritum quasi prouerbium erat, quod rythmorum architectus quidam ita cecinit.

*Wer sich dem Jagen gar ergeyt,
wird gleich den Thieren mit der Zeit.*

(*) Insitus est C. J. V. F. P. 3. App. 2. p. 430.

(**) Editus est liber, cui hoc nomen anno 1560. in 4to iterumque recusus.

(*.*.) FESCH Diss. de re venatoria P. 2. th. 7. n. c. in FRITSCHE C. I. V. F. P. I. p. 640.

(*.*.) editus est Francof. ad M. 1597. in 4to

§. XVIII.

Hauriemus autem nostras regulas ex folis legibus venaticis pariter, ac ex litibus, quae ex eo, quod vitiosum et nimium est in operis venaticis sunt ortae. Modum enim omni operarum generi communem scribere non lubet. Ac ex illis colligere licet, senibus aliisque miserabilibus hominibus, qui iniurias venatoriae viuendi rationis sustinere non possunt, parcendum esse. Ita Fridericus Guilielmus dux Saxo-Altenburgicus d. 18 Nouembris 1667. *Wann wir dann hinführo, rescripfit, alle Wittiben, auch alte, lahme undt preßhafte Personen, die keine große Kinder oder Gesinde haben, durchaus undt ohne einzige Abgabe der Jagddienste befreyet wissen wollen cet.* Ita quoque plerique iurisconsultorum ex aequi ac iusti praecipis arbitrantur (*). Nec extra territorium in alienam syluam, vbi forsitan domino venandi ius competit, subditos mittere fas est, idque neque dominis ordinarie, (stricte enim sunt accipienda, quae alicui debentur seruitia), et multo minus venatoribus, domino non iubente, licet. (**). Conquesti sunt inde Hechingenses coram summis imperii tribunalibus principem Hohenzolleranum se vltra territorii sui limites adeo in Würtembergensibus terris ad operas praestandas cogere. (***) Vt taceam frau-

fraudum varia genera, immanes coercitiones, maledictiones ac imprecationes venatorum, quae omnia leges feruere prohibent (***) Denique vt maior numerus subditorum, ac opus est, ne ad venatum rapiatur, praeter necessitatem plures dies nullus detineatur, detentus frigore aut fame ne pereat, crebris seruitiorum extorsionibus nemo vexetur, ac tantum temporis, quantum ad se suosque alendos opus est, cuiilibet relinquatur, suadent, volunt ac cum poenae sanctione praecipiant eadem (†) iustissime quidem, sed ex mea sententia absque sperato effectu. Ad prudens enim venatorum arbitrium eiusmodi praeceptorum applicatio redit. Verum enim vero, quibus his legibus opus est, (opus autem est nemini, in quo humanitatis ac sanae rationis scintillula remansit), illorumne prudens erit arbitrium? (††)

(*) ICKSTATT Tom. I. Opusc. 9. de eo, quod iure publ. vniu: et partic. S. R. I. circa venationes iuris est C. 2. §. 87. IOHODOCVS BECK Tr. de iurisdictione forestali, C. 17. §. 4. BEVST de iure venandi all. l.

(**) ORDIN. PROV. SAX. ELECT. de anno 1603. Tit. die Jagd Fubren und Jagddienst betreffend ap. FRITSCH C. I. V. F. P. 3. p. 31. ORD. VENAT. AVSTR. art. 31

(**) MOSERI *Reichs Fama* P. 5. p. 7.

(**) Vetant facitiam ac vapulationes ORD. PROV. SAX. ELECT. all. I. RECESS. PROV. WVRTENB. de anno 1565. fol. 185. MAND. ELECT. SAX. Lips. d. II Oct. 1694 in *Cod. Aug.* T. 2. p. 45. seqq. ORD. VENAT. HASSO-DARMSTAD. §. 102. WVRTENB. GENERAL RESCRIPT. d. d. 7. Aug. 1699. et 18. April 1739. Fraudes vero, veluti annua salaria, pro quibus rusticorum hominum quidam sibi immunitatem operarum a venatoribus emunt, litteras, quae ad rem venaticam non spectant, rustico vero sub talium praetextu ferendae traduntur, prohibent FRIDERICI GVILIELMI ducis Saxoniae *ordin. forestalis in praefect. Altenburg et Ronneburg* art. 22. ap. FRITSCH in C. I. V. F. P. 3. p. 17. MANDAT. CAMERAE Hanov. d. 3 Aug. 1683 et Jan. 1693. in *legibus provinc. Lunenburg Brunsvic.* P. 4. C. 17.

(†) ORD. FOREST. BAVAR. C. 7. *Wie die Scharwerck in den Gnaden Geidgtern zu gebrauchen* ap. FRITSCH C. I. V. F. P. 3 p. 72. ORD. PROV. SAX. ELECT. de anno 1603. all. I. FRIDERICI GVILIELMI ducis Sax. Altenb. *Ord. forest* art. 15. all. I. WVRTENB. GENERAL. RESCRIPT. dd. 21 Mart. 1664. et 23 Mart. 1681.

(††) *Ceux, qui font leur profession unique de la chasse, ont souvent la tête trop remplie de chevaux, de chiens et de toute sorte d'animaux.* ANTIMACHIAVELL. C. 14. p. 92.

§. XIX.

§. XIX.

In tempore item iustum non seruant aequumque. Nescio, qui fiat, vt die dominico prae ceteris venatum ire soleant. Nolo equidem de profanatione huius diei sermonem iurgatorium instituere. Longe enim imparem me sentio Herculeo labori huic subeundo, si quis, vt ad bonam frugem quisquam redeat, efficere cupiat. Quod autem subditi hoc die ferias habeant, ceu dulce laborum lenimen a vespera ad vesperam concessas, quodque his illaesis, operae illis indici non possint, hoc monendi dabitur venia, speramus, nisi diuina instituta aequae ac humana in deterrimas partes conuertere illis licet. (*) Nec igitur tua hic ratio excusabitur, homo religiosissime! qui diuina aut maturius fieri, aut in reditum differri, aut citius absolui (***) posse putas, scilicet vt religionis vanam speciem retineas idque simul efficias, vt sub praetextu cultus diuini, operae tibi venanti recusari nequeant. Peius atque atrocius tunc res se habet, quando cum misellorum hominum incommodis grauissimis atque adeo vitae iactura (Hechingenses quidem id factum lamentantur) venatum ita exerceas. Ac iudicatore, lectores, de clerico nostri aevi,

F 2

cuius

cuius manus horis matutinis sacra administrare, pomeridianis autem, tam in feras bestias, quam in homines crudelissime saeuire consueuerunt. Largimur necessitatem eiusmodi facta saepius excusare, veluti acerbissimam famem, feras ac immanes bestias coercendas ac repellendas. Veruntamen sub nomine necessitatis veniam postulari, vbi nulla sit, intelligi potest ex sententia BEYERI, epulas, domino inopinato dandas, inter necessitatis species referentis (* * *).

(*) Prohibent eiusmodi profanationem dici dominici. ORD. VENAT. SAX. VINAR. art. 4. sub poena centum aureorum, nec non RESOL. GRAV. SAX. ELECT de anno 1603 in Cod. Aug. Tom. I. p. 164. ORD. VENAT. MAGDEBURG. de an. 1687. S. 9. §. 31. et CONSTIT. LVNEBURG. BRVNSVIC. d. d. 19 May 1710.

(**) Hinc missae celerius expeditae antiquitus dici consueuerunt *Idgermessen*.

(* *) BEYERI *delineationes iuris Germanici* L. 2. C. 2. §. 21.

§. XX.

Solet etiam esse de tempore, de horis controuersia et quaeri, quo tempore diei operis nostris, ordiendus labor aut finiendus sit. Horatianum illud:

— — Ma-

— — *Manet sub Ioue frigido*

Venator tenerae conjugis immemor

innatum quid esse omniumque venatorum naturae insitum videtur. Abhorret autem a nocturno eiusmodi consortio venatorum villicus, post labores atque sudores diurnos quietem expetens nocturnaeque vigiliae impatientissimus. En nouam litigandi materiam. ESTORI, si dubia res sit, illa hora et tempore, quo ad suum ipsorum laborem rustici homines venire solent, operae inchoandae videntur. Idemque de hora finiendarum operarum iudicium fert. (*) Equidem de operis venaticis hoc, sine discrimine, non dixerim. Commodius enim quaedam venationes in crepusculo aut summo mane peraguntur. Sunt ferarum genera, quae non nisi noctu in lustris suis latent ibique capi possunt. Quae quidem, simulac sol illucescens ex latebris eas euocauit, latos pererrant campos venatorumque insidias cautius vitant. In his igitur persequendis, operae venatorem quid iuuent? si hora, qua rusticus somnolentus stratum lectumque relinquere consuevit, expectanda esset. Dandum est igitur aliquid necessitati, quamquam ordinarie diurnum, non nocturnum officium

sint operae. (**). Ad pacta vero vel consuetudinem primum recurrendum est. (**)

(*) JO. GEORG ESTOR de praesumptione contra rusticos in causis operarum S. I. §. 22. Paulo aliter POTGIESSER de statu seruorum L. 5. C. 2. §. 40. ut colonus, statuit, sole oriente extat casa sua et sole occidente ad eam reuertatur.

(**) PVENDORF obseruationes juris vniuersi Tom. I, Obs. 121. §. 1. et 2.

(***) Apud Hohenzolleranos in terra Hechingensi, hora matutina sexta et eadem hora vespertina operae incipiunt et finiuntur idque dicitur *eine Reichskündige Gewohnheit*, MOSER *all. l. p. 19.*

§. XXI.

Abhorrent etiam nostrae leges a venatore perpetuo, qui omnes ac singulos menses anni venando consumit. Plerasque ordinationum venaticarum die demum Bartholomaei venatori syluam aperire ac cum initio jejunii quadragesimalis rursus claudere, satis notum esse puto. Nonne tibi menses reliqui ab operis venaticis exempti videntur? Mihi quidem. Quid quod? silente etiam lege, statuerem, quando flaua Ceres dona sua larga dispertit manu ruricolis, quandoque agricola a conferendis agris aliisque

que rebus necessariis vacat, tunc temporis illum (salua tamen urgente necessitate) ab operis venaticis immunem esse. Modum enim quibusuis operis ponit boni viri arbitrium, per nimiam domini faeuitiam ad incitas redacto ruricola; et frustra dominus ius vetustate quaesitum indeterminatas operas exigendi contra allegat. (*) Quid esset, quod locum illud non haberet, si, venatorem huic misello ad colendum proprium agrum atque ad victum quaerendum tempus non relinquere, adpareret. (**)

(*) LEYSER Sp. 418. Med. 3.

(**) ICKSTATT de eo quod circa venationes juris est. Opusc. 9. Cap. 2. §. 87. Aequitatem eiusmodi arbitrii agnouit ipse dominus territorialis in den Herzogl. Wurzenberg. General Rescripten dd. 6 Febr. 1652. 15 Febr. 1664. et 15 April 1666.

§. XXII.

Verum enim vero omnia haec, quae ex legibus hausta sunt, subditis, quibus venandi ius est, atque venatoribus sunt dicta. Reges autem admonere et in ordinem cogere quis audeat? Nostra tempora Catones atque Epaminoni-

minondas non ferunt. Et tamen illi ipsi sunt, quorum ad exemplum totus vitiose componitur venatorius orbis. Incredibile dictu est, quanto venandi studio teneantur, Quorum quidem vitae curricula si essent memoriae prodenda, his sane paucissimis absoluerentur praeclare factis: VENABATUR, MORIEBATUR. (*) Qui quidem non contenti simplici morte ferarum, ut maiorem oculis capiant fructum ex cruciatibus, desperatione ac morte crudeli ferarum, satis ingeniosi sunt in excogitandis novis plane nec unquam auditis et visis venationum generibus, voluptatis suae administris, quibus operarum intolerandarum necessitas simul imponitur miseris ruricolis. (**). Ac cadavera bestiarum angore confectarum macilenta, foetida ac putrida interdum, venduntur misello tuguriolorum habitatori, coacta quidem emtione. Quot autem horum infelicium hominum occiduntur improuisa morte, sollempnioribus venationibus a regibus principibusue institutis? Quot inde viduae? quod impubes orbi atque ad mendicitatem redacti? Etenim casus eiusmodi, quoad eius fieri potest, principi occultare solent. Possent litterae publicae, si, quae contingunt

omnia

omnia in vulgus scribere fas esset, indices caesorum hominum exhibere ex celebrioribus venatibus haud secus ac ex praeliis. Non raro etiam ipsae regiae manus fidelissimo subditorum lethale vulnus infligere (**). Sed filum abrumpamus, ne rei inuidiosissimae nimium immoremur. Tu autem, lector beneuole! si omnium, quae dicta sunt, documenta tibi non exhibuerimus, sique de rebus narratis iudicauerimus nihil, facundo silentio veniam dabis. Odiosa esse exempla ipse satis nosti. Neque museum nostrum, regum tribunal competens est, ubi sententias audire illos oporteat. Quae autem inde sequi soleant, tibi non dissimulabimus. Migrare solent ruricolae in mansuetioris imperii terras. Audiuntur miserabiles voces

Nos patriae fines, et dulcia linquimus arua.

Nos patriam fugimus — —

Prostant exempla, in furorem actos subditos ad arma respexisse iugique impatientes, de eo excutiendo cogitasse. Ipsi illi a ruricolis excitato gestoque bello, cuius memoriam, funestissimam quidem, vici desolati et deserti nobis adhuc conseruant, ansam dederunt inter alia nimiae ope-

rarum venaticarum exaggerationes (**). Cum igitur principes nostri ævi politioris (res nobis extra dubitationis aleam posita videtur) artis imperii notitia longe superent Romanorum Tiberios; quid est? quod, si mala consilia, forsitan eos ad opprimendos agricolas, homines misellos, inuitant, illorum ad instar non rescribunt: *boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.* (†)

(*) Habet veteranorum meorum nescia quis, quorum mentionem feci in Spho XVII epitaphium, quod huc pertinet.

— *Sein unterthane Leut
Waren seiper wenig erfreut.
Er höret nicht ihr Noth und Klagen,
Wartet sein Weidewerck und Fagen,
Fieng Caninchen, Hasen und Reb
Und sonst viel ander Wildbrüt meh;
Als wär er um ein groses Geld
Für einen Jägermeister bestellt,
Oder mit Nebucadnezar
Verdammet zu der Bestien Schaar
Und nicht gesetzt zum Landesherrn
Sein Leut zu regiern mit Ebrn.*

(**) Documentum dabimus ad calcem libri e litteris, ad nos datis, a viro aliquo primario, patrono nostro, cuius nomen reueremur, qui talium rerum testis ipse fuit omni exceptione maior.

(**) Non

(**) Non rustici tantum homines, verum etiam viri, in magna dignitate constituti, eiusmodi pericula adeunt. Quem praeterit? sextum Carolum, imperatorem, supremum stabuli praefectum, Schwarzenbergensem principem, fatali globulo trajecisse.

(**) SPALATINUS *Von alten und neuen Fronen an einem Freunde gestellt.* in CYPRIANI *nützlichen ubrkunden zur Reformatiionsgeschichte* Tom. II. p. 350.

(†) SUTTONIUS *vita Tiberii.* C. 32.

§. XXIII.

Exponenda nunc restant rusticorum vitia. Ac si sunt de dominorum saeuitia graues querelae, pares certe aut longe maiores sunt accusationes de rusticorum hominum petulantia atque contumacia, ita, vt anceps ac dubius haereret, qui, ex criminationibus, inuicem prolatis, causam cognoscere litemque cuperet dirimere. *Vt quondam serui, ait KLOCK., ita hodie rustici fere sunt versuti: et ultimi prioribus peiores. Et generaliter sunt astuti, sagaces et arrogantes, vt malitia supra malitiam rusticorum non sit.* (*) Callidiores sunt, teste KNICHEN, (**) oppidanis, mox etiam daturi progeniem fallaciorem. Equidem desperavi paene de re rusticorum, cum legerem,

summi imperii tribunalis assessorem, LVDOLFVM puto; spiritum illum tumultuosum, cui compeſcendo, superioribus saeculis armis opus erat, adhuc sub cineribus latentem animaduertere sibi videri. (**). Ac tandem, si, more maiorum nostrorum, ex paroemiis lites essent decidendae, nec tales deessent contra villicos. (***) Quid dicam, quae- ris, ad tanta contra plebeculam meam testimonia: Equidem iustae sint querelae, nec ne, de eo nihil pronuntio. Sed quae vitio illis verti possint, exceptis iis, quae de venaticis operis peccent, ad me nunc non attinent. Ex legibus ergo de re venatica latis, itemque ex litibus, contra feruientes peroratis in eiusmodi causis, sententiam dicam.

(*) de *Contribut* C. 2. n. 58.

(**) de *vestiturarum passionibus* P. 2. C. 3. n. 65.

(***) de *iure camerale commentatio systematica* p. 153.

(****) Quem praeterit illud

Vngentem pungit, pungentem rusticus vngit

atque huius fuffuris prouerbia alia?

§. XXIII.

Frequentes autem non sunt venaticae leges, subditis feruientibus modum praescribentes, rariores etiam lites a domi-

dominis contra colonos, operarum causa, institutae. Gaudent enim plerique dominorum cogendi potestate. Verberant ergo misellos homines, puniunt, agro eiicitunt, pignora capiunt, atque adeo contumaces ad bona vendenda adigunt; ducti fortasse hac opinione, plus ea valere apud illos miseros, quam alibi bonas leges. Ac, his rebus ita constitutis, fieri potuit, vt, et litium ambagibus et legum praeceptis, domini supersederent. Testatur tamen LVDOLFVS (*) frequentiam mandatorum, in iudicio camerale contra subditos, operas detrectantes, decretorum Hohenzolleranum princeps et vulpes effodere et hiberno tempore, cum niue ac glacie tectum est terrae gremium, pabulum feris aduehere nolle villicos, qui, se venaticas operas debere, non negent, in eodem iudicio conqueritur. (**) Fuisse etiam, qui, ad portandas litteras obligati, causas perferre detrectarent, auctor est ESTOR. (**). Ac omnibus fere, quod prae nobis ferendum est, hoc vitium est agrestibus homunculis, vt quasuis operas, quarum vsus frequens non est, habeant pro alienis, licet ad genus, quod debent, pertineant omnino. Faueant illorum contumaciae (quod iisdem quodammodo excusationi est,) vitiligatores, qui, simulac eiusmodi pertinacem aliquem inuestigauere, quaestum inhiantes, eum

circumvolant, eumque instigando aere emungunt defendendoque deglubunt. (***) Nos tantum absumus ab illis, vt potius te, rusticum hominem, qui operas venaticas sine dubio debes, ad indeterminatas huius generis operas condemnemus, nisi determinationes, quas allegas, probare possis.

(*) de iure Camerali commentatio systematica p. 134.

(**) MOSER Reichs Fama P. 5. p. 75.

(***) de praesumptione contra rusticos in causis operarum. S. I.

(***) En laudem! scilicet meorum hominum apud KNICHEN de vestiturarum passionibus P. 2. C. 3. n. 65. seqq.

§. XXV.

Huic non secundum est rusticorum vitium, vt inhabiles ad operas venaticas mittant procuratores, habilioribus aut otio domi incumbentibus, aut propriis laboribus vacantibus. Opus igitur fuit legibus, quibus ei rei cauere-
tur. (*) Prohibendum imprimis fuit, ne rusticorum hominum mulierculae ad seruitia mitterentur. Postquam enim Diana, verens, ne bestiarum cornutarum numerus nimium quantum aueretur, Actaeonas in ceruos mutare desinit, tantum in modum creuit venatorum lasciuia, vt his nymphis rusticis venatione plane interdicendum est.

set. (**). Pueri etiam et minores sedecim annis alicubi locorum simpliciter excluduntur per leges. (***) In quibusdam vero regionibus tantummodo ad venationes, quae vocantur superiores, atque ad luporum persecutiones minores duo de viginti et maiores sexaginta annis non admittuntur. (***)

(*) ORDIN. FOREST. WITGENSTEIN. §. 104. ORDIN. VENAT. AVSTR. Art. 31.

(**) Hesse Cassel. Jagdgesetz, art. 4. Württemberg. General Rescript. d. d. 21. Mart. 1664. Stollberg. Wernigerod. Patent d. d. 7. Mart. 1735.

(***) MANDAT. BAVAR. d. d. 24. Oct. 1683.

(***) ORDIN. FOREST. NASSOV. SARAE PONT. VSING. §. 28. Wolfsjagdmandat im Herzogth. Magdeburg. de ao. 1680. ap. FRITSCH C. I. V. F. P. 3 p. 522. ORDIN. VENAT. NASSOIC. VILNAEBURG. §. 57.

§. XXVI.

Cetera, in quibus taxantur homunciones nostri, sunt ea, quae solent ab omnibus seruiantibus comitti negligentiae vitia ac peruersae operarum praestationes. Quae quidem paucissimis comprehendemus. Haud difficile est

in-

intellectu, qua ratione factum sit, vt ii, qui circa rem venatoriam operas praestare debent, lege quadam impediantur, quo minus se aliis dominis eodem tempore ad feruitia obstringant, vt vocati appareant nec nimis feru veniant, simulac venerunt, locum definitum occupent nec temere relinquunt, neque adeo, post arbuta latentes, officia deserant, quaeuis ludicra et verba contumeliosa omittant. Eiusdem furfuris sunt quae in eadem lege continentur, vt officia sibi demandata fideliter obeant, ferarum fugam caueant, vt ne arbores caedant neque instrumenta venatica furto subducant, feras occisas iusto tempore transferant neque clanculum aufugiant, nisi omnia ad finem sint perducta aut alii in ipsorum locum successerint. (*) Fieri non potuit, quin eiusmodi immorigeros fuisse admonendi venia sit venatoribus data. (**). Ac aequissimae profecto sunt poenae pecuniariae, carceris et corporis afflictivae eiusmodi legum transgressoribus destinatae (**).

(*) Vix vlla erit venaticarum operarum ergo data lex, quae haec omnia non prohibeat praecipiatque. Dabimus quot ad manus sunt. FRIDER. GVILIEL. ducis SAX. ord. venat. in praefectur. Alienb. et Ronneb. de ao. 1653. art. 16-26. ORD. VENAT. SAX. COBURG. de ao. 1653. Tit. von Strafen. ap. FRITSCHE C. I.

C. I. V. F. P. 3. p. 469. seqq. ORD. FOREST. HASSO-DARMSTAD. §. 96. et 102. ORD. FOREST. MOGUNT. C. 16. §. 2. 3. 6. 7. 9. et 11. eiusque addit. die Busordnung art. 43. ORD. VENAT. AUSTR. art. 31. 38. Hannöb. Ausschreiben d. d. 26. Mart. 1677. ORD. VENAT. NASS. SARAEPONT. VSING §. 28. 29.

(**) Modicam eiusmodi coercionem permittit expresse ORD. FOREST. WITGENSTEIN. §. 103.

(***) Solent ideo peccatores eiusmodi rustici iudici cuidam (*in die Jagd frevelliste*) inscribi ne poenam promeritam effugiant.

§. XXVII.

Ac ponderatis iam regulis vtrinque datis, fatendum est, tantam fere esse rusticorum contumaciam, quanta dominorum saevitia. Tantum etiam opus, vt illa legibus coerceatur, quantum, vt haec temperetur, necesse est. Si autem lenitate dominorum seueritas condiretur, magnam refractariae seruientium inobedientiae partem sponte sua cessaturam esse, crederemus. „ Cuius conditioni, scribit auctor quidam nostrae aetatis ingeniosissimus (*), „ *homo assuescit, seruituti adeo, modo dominus seruientis ipsa seruitute non sit durior.* „ Permagna erat Atheniensium aequitas erga seruos, neque eos, quibus Lacedaemonensis respublica a seruis concussa est, tumultus apud illos observamus. Neque quietem priscorum Romanorum turbantur serui, dum adhuc simplices, clementes atque suorum mancipiorum socii laborum essent Quirites. Ea sim-

plicitas morum confirmandae seruatorum fidei sufficiebat, legibus non erat opus. Postquam autem luxuriosa Romanorum progenies seruis, luxus et arrogantiae suae instrumentis, vti, humanitatem exuere ceperunt, tunc seruilia illa bella, Punicis atrociora, oriebantur, ac tunc temporis leges contra mancipia crudeles ferendae erant, vt domini etiam crudeliores, quam fuerant, redderentur securi quippe. (**)

(*) MONTESQUIEU *esprit des loix* T. 2. L. 15. art. 14.

(**) Conf. totus tit. π de *SCto Silano*.

§. XXVIII.

Sunt multa Thuringiae nostrae oppidula, quorum ciues operas adhuc praestant seruiles. Huius rei recordantem sciendi cupido incessit, vtrum venantibus quoque seruiant municipes? Scriptores igitur huius argumenti erant inspicendi. Responderunt autem mihi RICCIUS (*) vna cum IARGOW (**) adhuc sub iudice litem hanc esse. Certiorem me reddidit LYNKERVS (***) ciues, responsum ferens, aequiparari hac in re nobilibus ac parem vtriusque ab operis venaticis esse immunitatem. Vnde vero haec priuilegia nobilium acceperint burgenfes, dubium est. Certe olim gauisi non sunt iisdem. Hoc enim si tibi placeret; immunitates, occurrerem, ab eiusmodi operis quibusdam ciuitatibus concessas aut confirmatas fuisse, quod illo posito, superuacaneum fuisset.

Bi-

Binas eiusmodi confirmationes exempli loco dabo, quarum prior a serenissimis Marggrauiis Brandenburgo-Culmbacensibus Curiae Variscorum, antiquae vrbi, data est, priuilegii loco, huius tenoris. *Vnd demnach auch die Stadt Hof und einwohnende Burgerschaft allda bisher aller Frohdienste, sonderlich auf den Jagden und nach Hasen zu gehen und was demselben mehr anhaengig, befreyet gewesen, als sollen sie bey solcher Immunitaet und Freyheit nochmals gelassen und derselben zuwieder zu keiner Zeit etwas an sie begeret werden.* Posteriolem priori similem, dederunt Marggrauii Christianus Ernestus et Georgius Wilhelmus Bonifideliae ciuitati hac formula *die Stadt Wunsiedel und deren Bürger sind bis dato und über Menschen-Gedenken aller Frondienste sonderlich auf die Jagd zu gehen und was denselben anhaenget, befreyet gewesen: dabey sie auch nochmalen gelassen und darwieder nicht beschweret werden sollen.* Neque in illa, a seculo vndecimo facta, ciuitatum manumissione, ab operis nostris omnibus plena libertas contigit municipiis. Ex multis vicinarum regionum oppidis, Remdam nominare licet, oppidulum, vniuersitati Ienenfi, dotis loco, a serenissimis et gratiosissimis huius Salanae nutriciis clementissime attributum; de eius enim operis venaticis et quotidiana experientia et tabulae rationum satis testantur. Sulzensis, in territorio nostro Vinariensi siti oppidi, ciues, loco operarum, censum aliquem adhuc soluere, ab amico quodam

H 2

dam

dam, huius rei teste, accepi. Latius persequerer hoc argumentum, nisi omnis laboris exanthlandi gloria iam occupata esset a perillustri A. L. C. SCHMID in *diff. inaug. de operis burgensum. 1748* sub praesidio beati B. V. DERI habita (**).

(*) *Von der Jagdsrechtigkeit* C. 1. §. 33.

(**) *Von den Regalien* L. 2. C. 5. §. 11.

(***) Extant quoque in §. XXVIII, all. diff. extractus priuilegiorum, quos dedimus in hac Spho.

§. XXVIII.

Admodum molestae sunt operae venaticae quid? quod, omnium operarum onerosissimae, nisi ego fallor. Longe tamen molestiores tunc fiant necesse est, quando aliquos, quos vnum tugurium capit, ab illis eximi, reliqui animaduertunt (*). Vellem itaque, vt, quae omnibus rusticis fata imposuere seruitutes, omnium societate aequarentur. Verum enim vero iustas tamen non possum non praedicare exemptiones tam singulorum, quam totius subditorum generis, si alia ratione de republica bene meruerunt. Non igitur reprehendi poterit mos, quo praetores pagani, scabini iudicii prouincialis, et, qui ordine hos sequuntur, pastores atque custodes pagorum, nec non omnes, qui ad ecclesiae ministerium pertinent, vespillones obstetricum mariti, atque in ducatu Wurtembergensi victores doliorum, quantum qui-

quidem ad ipsos attinet, ab operis venaticis eximuntur (**). Alios vt silentio praetereamus, qui principibus eodem beneficio immunitatis digni visi sunt (**).

(*) Facile esse solet onus, omnibus atque singulis aequaliter impositum. Intolerabile contra videtur iugum, quod nonnullorum ceruices, exceptis ceterarum rerum fociis et aequalibus, tantum premit. Non onus est, sed inaequalis eiusdem impositio, quam dolent oppressi, quoniam inuidiam excitat alterius res magis secunda, et quilibet personae respectus, iniustus videtur, de *REAL Staatskunst* T. 4. C. 2. §. 15.

(**) ORD. VENAT. MOCVNT. C. 16. §. 6. vbi immunitas dictarum personarum etiam ad luporum persecutiones extensa est. *HessenCassel. Jagdgesetz*, art. 7. *Wurtenb. Gen. Rescr.* c. 1.

(***) v. gr. Nitrarii et publicani *HessenCassel. Verordnung* de ao. 1751. milites conquistati EDICT. LVNEBURG. d. d. 17 Febr. 1717. ad metalli fodinas et officinas ferrarias missi RESOLVT. SAX. ELECT. d. d. 7 Ian. 1709 in *Cod. Aug.* T. 2 p. 395. seq. Senes, decreta piti atque miseri homines (S. XVIII.)

§. XXX.

Satis foecunda est aetas nostra in producendis nouis iurium regalium generibus. Summum illud imperium, maiestatem quod vocamus, in innumeras secare partes, sectas augere atque extendere politicos nostros homines delectat (*). Quas si composueris, monstruosum existit corpus, pedibus, oculis manibusque abundans.

Tribuerunt etiam eidem imperio illi ipsi operarum nostrarum exigendarum facultatem liberrimam, adeoque maiestatis aemulae, superioritati territoriali, facultatem hancce largiti sunt. Quam quidem si in usus conuertunt suos principes non pauci, mirum videri non debet. Episcopus Bambergensis eos tantum ab operis venaticis vult liberos esse, qui intra sex hebdomadam spatium iustum exemptionis siue libertatis titulum proferre possint (**). In ordinatione venatica Stryrensi, secundum superioritatem territorialem, expressis verbis subditis imponuntur operae istae (**). Ac mathematice sibi concludere videtur iurium Verthemensium defensor (***) a subiectione certarum regionis partium, ad albergariae aliarumque Verthemensibus dominis praestandarum operarum necessitatem. Vt taceam illos principes, qui sententiam eandem factis magis, quam verbis declarant.

(*) *Les charlatans du Japon dépècent, dit on, un enfant aux yeux des spectateurs puis jettant en l'air tous ses membres l'un après l'autre, ils font retomber l'enfant vivant et tout rassemblé. Tels sont à peu près les tours de gobelets de nos politiques : ROUSSEAU Contrat. social. Liv. 2. Chap. 2.*

(**) *Beschwerungs-Schreiben des Herrn Bischoffen zu Bamberg und Würzburg, gegen den Herrn Cammer Richter, Grafen von Ingelheim an das Reichs Cammer Gericht zu Wetzlar abelassen d. d. Bamberg den 21 Martii 1741. in ANTONIE FABRI Staats Canzley Th. 82. C. 8. Num. I. p. 329.*

(***)

(**) *Kayserl. neuverfaste Jägerdnung in Steyer §. 4. quam legem allegat ICKSTATT opusc. 9. C. 2. §. 84.*

(***) *AVCTOR des Wertheimb. Gegenberichts, contra Würzburg. P. I. C. 16.*

§. XXXI.

Ac eius quidem maiestatici iuris propugnatores ac defensores viri sunt jurisconsulti numero ac nomine spectabiles. BERGEROS, BECKIOS, ICKSTATTIOS ac IARGOVIOS praecipue nominasse sufficiat. Nec pepercerunt oleo atque operae, vt, in amplificanda maiestate, gloriam sibi quaererent (si quam merentur ii, qui, jure ac libertate populum exuentes, reges ornant). Ea quae nobis dederunt argumenta recenseamus.

CHRISTOPH. HENRIC DE BERGER *diff. de jure ordinum imperii territoriali circa operas subditorum §. 31.*

IO. IODOC. BECK *Tr. de jurisdictione forestali C. 17. §. 1.*

ICKSTATT *Tom. 1. Opusc. 9. §. 83 et 84.*

IARGOW *von den Regalien L. 2. C. 5. §. II.*

FROMMAN *diff. de subditorum et maxime rusticorum operis. Turingae 1671. §. 12 et 40.*

STISSER *Forst und Jagabistorie §. 40.*

§. XXXII.

§. XXXII.

Primum quidem omnes, quae operae assiduos et non interruptos labores haud desiderant, illas ex superioritate territoriali (*) imponi posse, sibi persuadent, quidni ergo etiam venaticas. *Deinde* ex jure regali venandi operarum exigendarum facultatem gigni, ac fieri non posse, ut filia, matris conditione, sit inferior, (**) contendunt. *Tertio* territoriales domini in juris operarum venaticarum quasi possessione vetusta, illis constituti videntur ideo, quod querelae subditorum contra has operas sint pariter antiquae, ac leges, quae contumacibus feueras minitentur poenas ipsasque operas injungant. *Quarto* foedissimum praedicant ingrati animi vitium eorum, qui principi, lassatos animi vires venando refecturo, operam recusarent. *Tandem* venationes non voluptatis causa solum fieri, sed etiam, ut nociuae bestiae extirpentur, monent.

(*) Ciuitas Hamburgensis superioritatem suam inter cetera et eo argumento contra duces Holsatiae probare voluit, quod ducibus a ciuitate nulla seruitia et operae fuerint praestitae. FROMMANNVS c. l.

(**) Partus animo sequitur ventrem.

§. XXXIII.

Horum argumentorum examinandorum et dijudicandorum veniam poscimus. Tantum absumus ab illo diminuendorum supremæ potestatis sanctissimorum jurium de-

detestando crimine, ut potius quasuis operas, quae a subditis reipublicae reddi possunt, quotiescunque summus illius arbiter eas exposcit, praestandas esse, inuiolabile nobis sit principium. Principem autem non agnoscimus, si quis ciuibus onera imponat, quae communi societati ciuili haud profint. Omnis enim onerum imponendorum ratio ad reipublicae necessitatem et vtilitatem referri debet, nec verus patriae pater quisquam sibi persuaferit, potestatem quidlibet audendi cum sceptro sibi in manus esse datam. Secundus Philippus, Hispaniae rex, cui nil magis, quam absolutum imperium, arridebat, quendam, pro rostris sacris affirmantem, quidlibet licere imperanti in vitam et bona subditorum, ad reuocandam vocem importunam, coegisse fertur. Nobilior adhuc indoles, ac plane regalis immortalitati vindicabit nomen Catharinae II. imperatricis Russorum. Haec legislatoria potestate fungens scribit, „*Folglich müssen wir auch vermeiden Leute zu Leibeigenen zu machen; es sey denn, daß die äußerste Nothwendigkeit dazu zwänge; und auch alsdenn nicht um eigenen Nutzens willen, sondern zum Besten des Reichs; dergleichen Fälle vielleicht sehr selten vorkommen möchten* (*). Hac fidei quasi confessione facta, quid de operarum regali jure sentiamus, in vulgus scribere audemus. Separamus autem eas operas, quae ad tutelam, gubernationem vel salutem vergunt reipublicae, a reliquis operis, quae alium finem habent. Quae

illuc referuntur, v. gr. operae in munimentis exhibendae, reparaciones aggerum, machinarum bellicarum transportationes, illas liberrimae imperantis voluntati atque arbitrio relinquimus. Ea enim jura, quae ad securitatem, commoditatem ac utilitatem civilis societatis faciunt; majestatis, regnorum fulcri, salutisque tutelae propria sunt (**). Huic vero trutinæ imponimus operas rusticas, in specie sic dictas, quae fiunt in aratione, in messe etc. His quippe ad rem oeconomicam magis, ac immediatam reipublicae salutem aut tutelam spectantibus, locum inter regalia jura denegamus (**). Ac eidem operarum generi venaticae ordinariæ sunt annumerandæ, nisi omnia nos fallunt.

(*) INSTRUCTION für die zu Verfertigung des Entwurfs zu einem neuen Gesetzbuch verordnete Commission S. 233.

(**) Excell. SCHEIDEMANTEL *Staatsrecht nach der Vernunft und den Sitten der vornehmsten Völker betrachtet* Sect. 2. Cap. 4. S. 93.

Add. GRÖLLMANN *diff. de operarum debitaram mutatione* Cap 3° per tot.

(**) Quasdam operarum species, quae praefectis siue Vogtiis, scultetis, vice dominis aliisque regis vel dominorum hereditariorum officialibus, olim exhibitae sunt et proprio nomine *Pflegedienst, Vogtdienst*, venerunt, ex juris dicendi potestate fluxisse, monet. Perill. SCHMID *all. diff. de operis burg.* S. 9.

§. XXXIII.

In secundo aduersariorum nostrorum argumento, et matri et filiae putatitiae quaestio status moueri posse videtur. Obiiciunt illi quidem, sumptibus indigere imperantem ad onera reipublicae sustinenda, qui commodius, ac ex venationis redditibus, percipi non possent, primariamque desidiaem occasionem, praebere subditis venationis exercitium. Hae sunt rationes, quasi fulcra, quibus ius venandi, in thronum maiestatis sublatum, iis, quae imperanti competunt, iuribus, associare cupiunt. Verum enim vero sufficientne ad eos iure venandi priuandos, qui illud quasi iamiam possident, in quorum fundis sunt ferae, accessorij, ad instar, quorumque fructibus aluntur eadem? ac, quam pusillum foret nostrum patrimonium? si principes, omnia, sub praetextu onerum ciuitatis sustinendorum nobis eriperent; quae, cum per se sint innocua, tamen ad desidiaem et luxuriam possunt esse inuitamenta. Hoc equidem contra dicerem, nisi usus et leges potiorum Germaniae regionum iuri venandi locum inter regalia iamiam confirmassent, qui quidem ex notione supremæ potestatis denegari posse videtur. (*) An vero, quem illi dare solent partum agnoscat ius venandi? id quidem dubitamus. Tot venatores alere solent ac possunt principes nostri, vt, in occidendis feris; subditorum operis plane carere posse videantur. Fac, autem, id fieri non posse, tunc tamen leonina quasi haec foret societas, qua

princeps, oneribus subditis relictis, lucrum ex venatu sibi sumere vellet. (**)

(*) Nec huius loci est vberior expositio notissimae illius controuersiae, an venationes ad iura regalia pertineant nec ne? Prius enim nomine fisci regii defendit LUBBE in deduct. *Gründl. Bewahrung des Sr. Königl. Majest. von Groß Britannien und Churfürstl. Durchl. zu Braunschweig - Lüneburg in dem Herzogthum Lüneburg zustehenden Jagdregale* 1731. fol. LVDEWIG *diff. l. R. et G. de venatu ciuique regali* I. V. CRAMER *de regali venationis jure*. Posterius vero statuunt BILBERBECK in *der gründl. Deduct. gegen die vermeintliche Regalitaet der Jagden* 1723. fol. et STRYBEN *Nebensünden* P. I. Tr. 2. et P. 2. Tr. III.

(**) Illam, qui commoda rei habet, onera eiusdem ferre teneri, rationis aequae ac aequitatis lex esse videtur.

§. XXXV.

Ac esse quidem imperantes saepe numero in iniustitiae possessione longissima, querelasque subditorum, pro tuenda iusta principis possessione, testes produci admodum suspectos; haec quidem ad tertium possemus argumentum responderè. Sed nolimus ea huc vocare, si, vsu vel potius lege, in hac vel illa regione, ius venaticarum operarum inter regalia iura relatum esse, possit probari; cui tamquam ipsi regali iuri, debitum homagium non recusamus. Nuda enim posita ac in se considerata est suprema potestas, cui operae venaticae ordinarie non adherent. Caue tamen,

ne

ne omnes, quas videas, imperanti exhiberi operas, superioritati statim adscribas, memor quippe, communia cum priuatis iura esse etiam imperantibus.

§. XXXVI.

Detestamur ingratum animum subditorum cum aduersariis, quarti argumenti auctoribus. Vt vero ex grati animi officiis, praesertim iis, quae non nisi ad voluptatem principis adiuuandam tendant, regalia creentur iura, nolimus. (*) Nolumus etiam animi ingrati arguantur omnes illi, qui operas venaticas principi recusent. Multa enim, quae ex sola humanitate vel reuerentia praestabantur olim, et temporis lapsu et patronorum auctoritate, factae sunt obligationes maxime molestae. Potest igitur haec cogitatio non reprehendenda, hic metus non iniustus, ne necessitati subiiciantur deinceps, quae ab initio voluntatis erant, a grati animi lege obeunda, nimis quippe seuera, detinere eum, qui alioquin gratus esse perquam velit. Res est, in casu proposito, cum regibus, quibus constat esse longas manus.

(*) Zum Besten der Vnterthanen nicht zur Lust eines einzigen Menschen hat Gott dem Erdkreiß Oberherrn gegeben VON REX L. alle h. C. 2. §. 15.

13

§. XXXVII.

§. XXXVII.

In eo tandem casu, quem allegant nostri in *ultima* sua ratione, iura summi imperii eorumque applicationem agnoscimus; quamquam ut ne regalium iurium numerus exinde augeatur optemus. (Cui bono enim ampli illi catalogi radorum quasi maiestatis?)(*) Tunc enim, in tuenda reipublicae securitate, summi imperii vestigium deprehendere licet, quando ad leonum, luporum aliarumque immanium bestiarum persecutionem, subditi conuocantur. Ac quilibet legum venaticarum studiosus pariter ac ille rerum, quae fiunt, attentus spectator, hoc venationis genus a reliquis multum differre, ex sua etiam colliget experientia. Solent enim, (quod olim propter luporum copiam frequens erat exemplum) simulac crudelis eiusmodi bestia visa est, omnes, cuiuscunque sint generis aut conditionis subditi per campanae sonum ad expeditionem vocari. (**) Superioritatis sane, quae omnibus, aequa distributione, subditis sua onera imponere solet, manifestus index, qui, in reliquis seruitiis venaticis a solis rusticis ordinarie praestandis, frustra quaeritur. Deinde indeterminatae sunt illae seruitutes, nec, si ab illis, quae, ex necessitate reipublicae, ab imperante praescribuntur, discesseris, modum vel numerum habent; (***) cum hae per pacta aut mores saepissime sint limitatae. Tandem immunitates ab operis venaticis, quando lupi sunt persequendi, frustra allegari, leges quaedam

ve-

venaticae expresse loquuntur, (***) quod itidem supremam potestatem, secundum nostram quidem sententiam, prodere satis videtur.

(*) Cette erreur vient de ne s'être pas fait des notions exactes de l'autorité souveraine et d'avoir pris pour des parties de cette autorité, ce qui n'en étoit que des émanations. ROUSSEAU *Contrat social* Liv. 2. Ch. 2. p. 34.

(**) ORDIN. VENAT. AYSTR. art. 39. *Mandat em Herzogthum Magdeburg wegen der Wolfsjagd* d. d. 21. Nov. 1656. RESOL. BRUNSVIC. LVNEBURG. d. d. 23 Jun. 1682, et d. d. 20 Jul. 1695 ap. RICCIVM c. l. C. I. §. 38. *S. Gotha: Verordn. wegen der Raubthiere und Wölfe* d. d. 21 Nov. 1656, §. 3. seqq. add: GOEBEL. P. I. §. 11. not. (a) p. 87.

(***) Qui operas manuarum tantum praestant, cum iumentis, luporum persecutiones adiuvare, coguntur. *Preussisch Reglement wegen des dienstwesens in der Grafschaft Tecklenburg*, d. d. 7 Sept. 1752. it. in *der Grafsch. Lingen* d. d. 15 April 1756: art. 8. *Ordonances des forets du Comté de Montbeliard. Tit. de la chasse du loup*, ap. FRITSCH C. I. V. F. P. 3. p. m. 215, ibi: *en cette chasse il n'y a aucun serme ni certitude.*

(***) it not. praec. all. LL. Boruss. ORD. VENAT. MOCUNT. C. 16. §. 6. EDICT. BRUNSVIC. LVNEBURG. d. d. 23. Jun. 1682, d. d. 13 Aug. 1687. d. d. 17 Febr. 1717.

§. XXXVIII.

Haec itaque doctrinae nostrae summa est, ut ordinarie nihil, re vera ac dominorum potestate, differre operas venaticas a reliquis rusticorum operis, statuamus; legem tamen, usum, aut magno illo rerum irregularium patrocinio, necessitate nimirum occidendarum nociviarum bestiarum, eadem ope-

166

ras supremæ potestati vindicari posse, largientes. Cui sententiæ vt maior concilietur auctoritas, ad consensum illustri collegii iurisconsultorum Ienensium, secundum responsi locum, in fine libelli datum, (*) prouocamus.

(*) INDVCT. II.

§. XXXVIII.

Habes hic, candide lector, meam aliorumque iurisperitorum de operis venaticis sententiam. Parum aberit, quin, cum tanto studio rem meam me agentem videris, ad credendum inducare, me, tanta ruricularum cura, Panos quasi alicuius honorem et cultum promereri velle. At satis habeo, si illa, quæ dixi, eam modo vim habeant, vt, si quid querelarum alicubi sit, per principes Germaniæ liceat subditis ruricolis, misellis hominibus, qui aliis oneribus premuntur, causam suam ad iudices deferre et ius obtinere; quod adhuc illis sæpe non licuit, quoniam persuasio quasi pestilenti quodam sidere adflauerat animos, esse hæc seruilia opera inter regalia habenda; itaque dominos hic posse velle, nolle, vt ferret voluntas. Vtinam quoque, quotquot cum summo imperandi iure sunt principes, aut alii, qui aut ipsi venationem exercent, aut venationibus præfunt, inter venandum, humanitatis sint memores, cuius quippe ratio semper et vbique habenda, quoniam sin homines hominum non in bestias est imperium, quas ipsas, siquidem mansueti sumus, sine causa et ex mera libidine non vexamus; ne dum homines.

IN-

I N D V C T A.

K

I.

Hoc nouum est aucupium — — —

TERENTIUS.

Man hat Arten von Jagden, die bey uns noch zur Zeit unbekant sind und von denen zu wünschen wäre, daß sie gänzlich unterbleiben mögten; denn sie sind kostbar und, in Ansehung der Frohnen, unerträglich.

Es wird dazu zuvörderst, ein Platz aufgesuchet, der eine theatralische Figur hat. Was etwa hieran noch fehlet, das ersetzt man mit einem von Holz und Brettern mit Farben angestrichenen Gebäude, welches so gar manchemahl einen Pallast vorstellet. Man machet hierum auch Arcaden, Schirme —, die mit fichtenen Reis bekleidet werden.

In dem Thal muß ein Fluß oder ein Teich seyn. Auf diesem Wasser werden Flöße und wieder auf diese Schirme gebauet.

An dem andern Ende des Wassers muß die Figur von einem Amphitheatre seyn, welchem die Kunst gleichfalls zu statten komt.

Die Jagden selbst werden des Nachts, unter Beleuchtung vieler 1000. Lampen und Fackeln, gehalten. Das Wildpret wird forciret, daß es durch Thore, Thüre, Fenster, Arcaden u. s. f. laufen und springen muß; Das hohe Wildpret wird in das Wasser gesprengt, damit es daselbst zum Schuß gebracht werde. Füchse werden nebst Frischlingen durch die Fenster, Taglöcher und Schlote getrieben, daß sie vom Dach herunter fallen oder springen müssen. Ja, man masquiret so gar dergleichen Thiere mehrmahlen mit Menschen Trachten.

An dem Ufer des Wassers sind kleine Mörser verborgen, die man zu weilen losbrennet. Zu gleicher Zeit öfnet man Gruben, worinn Rebhüner und Phasanen verborgen sind, die in die Höhe und zum Schuß dahin flattern, gleichsam, als wenn sie aus denen Mörsern heraus geschossen worden wären,

Es ist leicht zu erachten daß in der Nähe des Orts, wo dergleichen Abiagen gehalten werden, so viel und so mancherlei Wildpret nicht anzutreffen sey. Es gehören also vorgängige Anstalten dazu, und Zeit, von mehr Wochen. Das Wildpret muß vorher eingefangen, in Kasten gesperrt, 3. 4. 5. 6. 8. 10., vielleicht noch mehr Meilen weit, bey gefahren und getragen werden.

Was

Was, bey allen diesen Anstalten, das Baurenvolk für unfäglich viele Frohnen und Strapazen haben müsse, ist leicht zu erachten.

Pertinent haec ad. §. XXII. (**).

II.

D. a. v. dieweil die Schuldigkeit JagdFrohnen und Dienste zu leisten, nicht vermuthet wird, sondern erwiesen werden muß,

quia generatim operae non praesumuntur, et quae debentur, tanquam odiosae, strictissime sunt interpretandae.

WERNHER P. VIII. obs. 333. supplem.

dieser Beweis aber gegen die Gemeinde B * * nicht vorhanden ist, da eines theils selbige die JagdFrohnen niemahlen geleistet, andern theils keine Reccessse oder Verträge, wodurch sie darzu verbunden worden, bekannt sind, und wann gleich in verschiedenen Prouinzen Teutschlandes der Landesherrschaft das Recht, die Unterthanen zu JagdFrohnen anzuhalten zustehet, und sogar diese Frohnen von einigen Rechtslehrern aus der Landeshoheit hergeleitet werden wollen, dennoch dieser Satz in den gemeinen Rechten nicht gegründet ist, sondern nur alsdann statt finden kan, wenn entweder die Landesherrschaft das Recht die JagdFrohnen

*zu fordern hergebracht, oder von Verfolgung und Fahrung
schädlicher Thiere, als Löwen, Wölfe und dergleichen, die
Rede ist.*

Est locus responsi, quem induximus in §. penult.

E r r a t a.

Pag. 14. pro refrigens	l.	refringens
— 16. — rescindum	—	rescindendum
— 23. — GROLLMANO	—	GROLMANN
— 24. — ipsos	—	ipsis
